

כנס

אתיקה אקדמית הוראה ומחקר

כנס מחקרי הסגל / חוברת תקצירים

ו' בתשרי תשע"ח / 26 בספטמבר 2017

סדר יום

מושב פתיחה: היכל התרבות

התכנסות, כיבוד קל

09:00-09:20

דברי תורה: **הרב שמעון אמור**, רב המכללה
ברכות: **פרופ' שאול קרקובר**, נשיא המכללה

09:20-09:30

הרצאת פתיחה: **פרופ' אסא כשר**
השיקולים המנחים בחיבורו של הקוד האתי
דבר ההתנהלות הראויה בתחומי החפיפה בין פעילות אקדמית לפעילות פוליטית

09:30-10:10

תגובות ודיון על הרצאתו של פרופ' כשר. מנחה: **ד"ר אסתר אפללו**

10:10-10:30

הצגת מחקרי הסגל – מושבי בוקר

10:40-11:50

מושב ב' – מחקרים בחינוך | חדר 21
יו"ר המושב: ד"ר אסתר אפללו

ד"ר זאב קאים: דפוסי פנייה לעזרה של מתבגרים בחינוך המיוחד ומתבגרים נורמטיביים למקורות סיוע פורמאליים ובלתי פורמאליים
ד"ר אילה רביב וד"ר אסתר אפללו: מי מפחד מלמידה שיתופית? על יתרונותיה במעבדות המדעים הבית ספרית
ד"ר ג'אנט טלמון: תרומת תנועתיות התמונות בהוראת הנושא מערכת השמש ליילדי הגן

מושב א' – מחקרים בתנ"ך | חדר 10
יו"ר המושב: ד"ר ישעיהו בן פזי

ד"ר מרים סקלרץ: מצו א-לוהי לצוואה אנושית – תמורה במהלך פרשנות הרמז' של הרמב"ן למעשי האבות
ד"ר אורלי קולודני: מסורות הכתיבה של שירת האדיונו בכתיבי יד איטלקיים מקראיים מימי הביניים
ד"ר עדי בלכר: בין כפיפות למחאה: על יחסו של שמואל לעלי בסיפור הקדשתו לנביא (ש"א ג)

הפסקת קפה

11:50-12:05

הצגת מחקרי הסגל – מושבי צהריים

12:05-13:35

מושב ד' – מחקרים בחינוך | חדר 12
יו"ר המושב: ד"ר שרה קליין

ד"ר זהר טל וד"ר רוני ריינוולד: גורמי הנועה ושאיפות מקצועיות בכניסה לתכנית ההכשרה להוראה במסלולים שונים
שי מאמו: פיתוח אישי ומקצועי של מורים
איריס גילילי: המפגש בצומת האימוהות-אשת חינוך לגיל הרך
ד"ר חיים שקד: מנהלי בתי ספר כסוכני תיווך בעת רפורמה

מושב ג' – מחקרים בספרות | חדר 11
יו"ר המושב: ד"ר איציק עמר

ד"ר אסתר אזולאי: גלגולי סיפור רבה בר בר חנה בשירת נתן אלתרמן, בשירת תרצה אתר ובציורים של מארק שאגל
ד"ר יוסי בן שבת: מחלום למציאות ומגלות להגשמה בפיוט 'אך בך מולדתי' לרבי דוד בוזגלו זצ"ל
ד"ר אסתר גואטה: הבניית זהות מקצועית של המורה על פי סיפור חז"ל

תפילת מנחה וארוחת צהרים

13:35-14:15

התכנסות מליאה – אולם נתיבות יעקב, בניין ב'
פרופ' שאול קרקובר: חידושים וציפיות בעתיד

14:15-14:45

מפגשי היערכות לשנת הלימודים תשע"ח לפי חוגים

14:50

כנס
אתיקה אקדמית
הוראה ומחקר

חוברת תקצירים

חוכן עניינים

4	שאול קרקובר, נשיא המכללה - מבוא לכנס אתיקה אקדמית, הוראה ומחקר
5	אסתר אזולאי - גלגולי סיפורי רבה בר בר חנה בשירת אלתרמן ותרצה אתר ובצירים של מארק שאגאל
6	עדי בלכר - בין כפיפות למחאה
7	יוסי בן שבת - מחלום למציאות ומגלות להגשמה בפיוט 'אך בך מולדת' לרבי דוד בוזגלו זצ"ל
8	אסתר גואטה - בניית זהות מקצועית ופיתוח דרכי הוראה מותאמות על פי חז"ל
9	איריס גלילי - המפגש בצומת 'האמהות/אשת חינוך'
10	זוהר טל ורוני גיינגולד - גורמי הנעה ושאיפות מקצועיות בכניסה לתכנית ההכשרה להוראה במסלולים שונים
11	ג'אנט טלמון ואורלי מלכא חטב - תרומת התנועתיות של התמונות בהוראת הנושא 'מערכת השמש' לילדי הגן
12	שי מאמו וחיים שקד - פיתוח אישי ומקצועי של מורים
13	מרים סקלרץ - מצו א-לוהי לצוואה אנושית - תמורה במהלך פרשנות ה'רמז' של רמב"ן למעשי האבות
14	זאב קאים ושלמה רומי - דפוסי פנייה לעזרה של מתבגרים בחינוך המיוחד ומתבגרים נורמטיביים למקורות סיוע פורמאליים ובלתי פורמאליים
15	אורלי קולודני - מסורות הכתיבה של שירת האזינו בכתבי יד איטלקיים מקראיים מימי הביניים
16	אילה רביב ואסתר אפללו - מי מפחד מלמידה שיתופית? על יתרונותיה במעבדת המדעים הבית-ספרית
17	חיים שקד - מנהלי בתי ספר כסוכני תיווך בעת רפורמה

מבוא לכנס אתיקה אקדמית, הוראה ומחקר

שאלו קרקובר, נשיא המכללה

ברוכים הבאים לכנס הפותח את שנת הלימודים תשע"ח. בכנס זה יוצגו עבודות מחקר של אנשי הסגל של מכללת 'חמדת הדרום'. מטרת הכנס, כפי שנקבע על ידי הוועדה המארגנת מטעם רשות המחקר של המכללה, היא לעודד ולדרבן את כל אנשי הסגל לעסוק במחקר, כל אחד בתחומו.

למעשה, כל מי שהוכתר בתואר דוקטור ומועסק על ידי מוסד אקדמי מחויב, הן מבחינה אתית והן מבחינת תנאי ההעסקה, לעסוק במחקר על מנת לתרום מיכולתו לחברה ולאנושות. אדם שעוסק במחקר באופן אקטיבי מפרה את עצמו ללא הפסקה וכתוצאה מפרה גם את סביבתו ברעיונות חדשים, בתובנות חשובות ובפתרון שאלות שנוצרות מעת לעת. המחקר ותוצאותיו אינם רק ההישג האישי של החוקר אלא הם נשמת אפה של הקדמה האנושית.

הכנס מתמקד באתיקה אקדמית, הוראה ומחקר. למעשה, חובת כל מורה וחוקר לשמור על אתיקה מקצועית הן בבחירת חומרי ההוראה המוצגים לסטודנטים והן בבחירת דרכי ההוראה. גם המחקר כרוך בשמירה קפדנית על כללי האתיקה מבחינת יושרה באיסוף מידע, בדיווח אמין ובהצגת דברים בשם אומרם. לכנס הזומן כמרצה אורח פרופ' אסא כשר שחיבר מסמכים רבים בנוגע להתנהלות האתית הראויה בארגונים ציבוריים. לאחרונה פרופ' כשר הגיש לשר החינוך בתוקף תפקידו כיו"ר המועצה להשכלה גבוהה מסמך בדבר כללי ההתנהלות הראויה בתחומי חפיפה בין פעילות אקדמית לפעילות פוליטית. המסמך פורסם לפני חודשים אחדים ועורר הדים רבים. לטעמי, מדובר במסמך מאוזן ששומר על הזכות של אנשי אקדמיה להתבטא בנושאים פוליטיים בכיתה ובציבור ובתנאי שיעשו זאת בהתאם לתחומי התמחותם, בצורה הראויה ובהקשר הנכון. פרופ' כשר יציג את השיקולים שהנחו אותו בחיבור הקוד האתי המדובר וישיב על שאלות מקרב משתתפי הכנס.

המחקרים של אנשי הסגל המוצגים בכנס זה הם עבודות שנבחרו בעקבות קול קורא שפורסם על ידי ראשת רשות המחקר ויוזמת הכנס, ד"ר אסתר אפללו. הוועדה המארגנת של הכנס בחרה את המחקרים ושיצבה אותם בארבעה מושבים על פי שלושה תחומים מקצועיים: תנ"ך, ספרות וחינוך. זהו המקום להודות לחברי הוועדה המארגנת, ד"ר אסתר אפללו, ד"ר ישעיהו בן-פזי וד"ר שרה קליין, על תרומתם להכנת הכנס. תודה שלוחה גם לצוות המנהלי במכללה שמטפל במסירות בלוגיסטיקה הקשורה בארגונו של הכנס לכל פרטיו. שאו ברכה.

גמר חתימה טובה ושנה טובה ומתוקה.

גלגולי סיפורי רבה בר בר חנה בשירת אלתרמן ותרצה אתר ונציורים של מארק שאגאל

אסתר אזולאי

עיון ב"שלושה שירי גוזמאות" של אלתרמן שכותרת המשנה שלהם: "מעשיות חדשות של רבה בר בר חנה" (עיר היונה, עמ' 235-249), לצד סיפור מהתלמוד (בבא בתרא עג ע"א), שמספר אמורא בשם זה; בשירה של אתר "מות הלולייך" (עיר הירח, עמ' 73-74); ובציורי שאגאל "פורטרט כפול עם כוס יין" (Chagal Taschen, p. 99) ו"אדם בעל אף ארוך" (חלומות ומחזות, עמ' 50). אלתרמן כמשורר קושר את עצמו כבחוט השני לסיפורי האמורא רבה בר בר חנה, שהילך בדרכים וסיפר על שיחות עוברי דרכים ועל מראות מופלאים שחזה בדרכו. לאחד מהשירים של אלתרמן, "קפיצת הלולייך", התייחסה בתו תרצה אתר בשירה "מות הלולייך", ושיריהם מתקשרים עם סיפורי רבה בר בר חנה ועם ציורי שאגאל.

מה תורמת הקריאה הסימולטנית של השירים, הציורים והטקסט הנ"ל מהגמרא? הדובר בשירים הנ"ל מזדהה עם הדמות מהסיפור התלמודי ומנכס אותה לעצמו ולבתו. הבת מצטרפת בעקיפין לאותה חוויה ולאותו קשר באמצעות השיר שלה, "מות הלולייך", שבו היא מתייחסת לשיר של אביה, "קפיצת הלולייך", ונקשרת גם היא לסיפורו של רבה בר בר חנה. בציוריו של שאגאל מופיעות דמויות סוריאליסטיות בעלות אופי לוליניי המשולבות עם שמחה. ההזדהות של האב והבת עם הדמות מהסיפור וכן הציורים מעצימה את המטאפורה של האדם כלולייך שצריך לעשות מעשי להטוטים כדי להתמודד עם מהלך החיים.

בין כפיפות למחאה – הקדשת שמואל לנביא

עדי בלנר

יחסו של שמואל לעלי בסיפור הקדשתו לנביא (שמואל א', פרק ג). כרקע להצגת הנושא יש לציין כי סיפור הקדשת שמואל בתחילת ספר שמואל משתייך לקבוצת סיפורי הקדשה המצויים במקרא שבהם פונה ה' לאדם ומודיע לו - באופן ישיר או באמצעות שליח - שהוא נבחר לתפקיד כלשהו. עם קבוצת סיפורים זו נמנה למשל סיפור הקדשתו של משה למנהיג במעמד הסנה (שמות, פרקים ג-ד). על פי רוב, בסיפורים אלו אירוע המינוי מתרחש כמפגש אינטימי בין האדם הנבחר לבין האל או שליחו, כשאף אדם אחר אינו שותף לאירוע ואף אינו מודע לקיומו. ה' או שליחו פונים אל האדם בהיותו לבדו במרחב. אולם בשונה מכך, בסיפור הקדשתו של שמואל נוכח עלי, ורק בזכות תיווכו הופכת פניית ה' לשמואל להתגלות.

מהי הנחיצות בנוכחותו של עלי בסיפור ההקדשה? בהרצאה אבקש להראות שמערכת היחסים שבין שמואל הצעיר לבין רבו הזקן עומדת בלב סיפור ההקדשה ומקרינה על דרך כניסתו של שמואל לתפקיד המיועד לו. טענתי היא ששמואל נדרש לבחון מחדש את מקומו בבית עלי ואת יחסו לעלי רבו ומגדלו. הארת יחסו של שמואל לעלי אף תבהיר במדויק את התפקיד המיועד לשמואל בעת הזו.

מחלום למציאות ומגלות להגשמה בפיוט 'אך בך מולדתי' לרבי דוד בוזגלו

יוסי בן-שבת

תיאורי ארץ ישראל וירושלים זוכים להתייחסותו המיוחדת של רבי דוד בוזגלו (להלן רד"ב), גדול פייטני מרוקו במאה העשרים, החל מעת עלייתו לישראל בשנת 1965 ובעיקר בעקבות מלחמת ששת הימים ותוצאותיה הפוליטיות והגיאוגרפיות. תיאורים אלו תופסים מקום מרכזי בשירתו, זאת בניגוד לתיאורי קודמיו אשר היו 'מופשטים' או אפילו 'חסרים'. התממשותם של תיאורים אלה לנגד עיני פייטננו רד"ב מצביעים על חלומותיהם של דורות ראשונים, שאותם הוא שוזר בשירתו המאוחרת בקוֹשְרוֹ את עברן של ארבע ערי הקודש, על קהילותיהן העניות והדויות במהלך ההיסטוריה של היישוב הישן, בקשר בל יינתק אל תחיית האומה היהודית והקמת מדינת ישראל.

בחיבת השירים לכבוד ארץ ישראל וירושלים מצוי הפיוט 'אך בך מולדתי'. שיר זה הוא מן הארוכים ביותר שחיבר רד"ב ואף מן המשמעותיים והחשובים שבהם הן מבחינת התכנים והן מבחינת הצורות. בפיוט זה המחבר מנהל דו-שיח עם הארץ שאליה הגיע זה עתה, על פי סדר קבוע של פניית הבן השב אל מולדתו ותגובת האם-הארץ על דבריו. שמחת המשורר וסערת נפשו, המשמשות בערבוביה בהגיעו אל מנוחתו ונחלתו, ניכרות היטב לאורך הפיוט כולו. ההרצאה תבחן את יחסו של רד"ב אל ארץ ישראל ואל מדינת ישראל מבחינה אישית, קהילתית, היסטורית, דתית, תרבותית ומיתית כפי שעולה מתוך הפיוט 'אך בך מולדתי'.

בניית זהות מקצועית ופיתוח דרכי הוראה מותאמות על פי חז"ל

אסתר גואטה

הבנייה של זהות פדגוגית-חינוכית נעשית בשני נתיבים בו זמנית:

1. נתיב בו מתרחש תהליך של התכנסות פנימה ומציאת הקול הפנימי, המצביע על הבניית הזהות המקצועית תוך בחינת הפרדיגמה הנרטיבית שלו. במרחב האישי הפנימי המורה מנהל שיג ושיח מורכב ורפלקטיבי עם עצמו תוך כדי בחינת הפרטים המרכיבים את הסיפור, הקשרים ביניהם, תפקידים ודרך ארגון ליחידה סיפורית. אלה חושפים בפנינו תהליכים של בחירה והכרעה בדרך להבניית הזהות המקצועית.
2. נתיב בו מתרחש תהליך של יציאה החוצה וקיום דיאלוג עם הסביבה החיצונית. סביבה זו מזמנת קונפליקט עימות וריאורגניזציה של עמדות ותפיסות עולם המשפיעים על הבנייה של הזהות המקצועית.

בדבריי אבחן כיצד הנחות יסוד אלה משמשות תשתית לבניית זהות מקצועית של מורה ואף משפיעות על בחירת דרך הוראה מותאמת, כפי שהדברים באים לידי ביטוי בסיפורי חז"ל. הסיפור שבעזרתו אמחיש את דבריי מופיע בתלמוד הבבלי, בבא מציעא, פה ע"ב. הסיפור מציג שיח בין רבי חנינא לרבי חייא בשאלה מה כל אחד מהם עושה על מנת שלא תישכח תורה מישראל, ולמעשה מציג שתי גישות שונות של תפיסת הזהות המקצועית של המורה. עיון מעמיק בשתי גישות אלה עשוי לשמש כלי חשוב בקרב המתכשרים להוראה ומכשיריהם לצורך בניית הזהות המקצועית של המורה.

המפגש בצומת 'האימהות - אשת חינוך לגיל הרך'

איריס גלילי

בשדה המחקר הפמיניסטי ייחדו מחקרים שהשמיעו את קולן הסובייקטיבי של מגוון האימהות בחברה, בסוגיית הספירה הציבורית והפרטית ובמקום שהוקצה לאישה בכל אחת מהן. חוקרות חינוך פמיניסטיות חקרו את מעמדן של נשות החינוך בתרבות ואת מיקומו של המקצוע מאחר שראו אותו כממשיך את המיומנויות שבספירה הפרטית. עם זאת, עדין לא נחקרה נקודת מבטן של נשות החינוך לגיל הרך כשהן משלבות מיומנויות מקצועיות בתפקידן כאימהות. כמו כן לא נחקרו שיקוליהן המקצועיים כשהן משלבות מיומנויות אימהיות בתפקידן כמחנכות, וכן מקומם של הרגש, ההשכלה, הניסיון וההחלטות שהן עשו בכל אחד מתפקידיהן, האמביוולנטיות המלווה את ההחלטות השונות, תחושות ההצלחה והכישלון ורגשות האשם שהינם חלק בלתי נפרד מהחוויה שלהן כאם וכאשת חינוך.

מחקר זה מבקש להשמיע את קולן של נשים הנמצאות בצומת המאתגר אותן כאימהות וכמחנכות, והוא מחפש אחר סובייקטיביות של אימהות שהן נשות חינוך לגיל הרך ואחר סובייקטיביות של נשות חינוך לגיל הרך שהן אימהות. בעזרת ראיונות חצי מובנים, המלווים בסיפורים ובתיאורים גדושים על דרכי הפעולה שזימנו מיומנויות דומות המשתנות בעקבות המשמעויות השונות בצומת, הנשים חשפו רגשות, דעות ומחשבות.

הממצאים שיידונו בהרצאה משלבים את הצעידה הלוח ושוב בין הספירות, את השהייה בצומת 'האימהות - אשת החינוך לגיל הרך', את הקשיים, ההתלבטויות והשאיפה להפריד בין הספירות במקרים מסוימים ולפרוץ את המעברים ביניהן במקרים אחרים. כמו כן, הממצאים משלבים את השימוש במיומנויות מספירה אחת המסייעות בסוגיה שעלתה באחרת, את הדאגה והנאמנות לילדיהן הפרטיים לעומת הדאגה והנאמנות לילדים במערכת החינוך שבה הן מחנכות ואת מערכות היחסים שבכל ספירה המאפילה, המאירה, התורמת והדוחקת אותן למקומות בלתי רצויים.

גורמי הנעה ושאיפות מקצועיות בכניסה לתכנית ההכשרה להוראה במסלולים שונים

זהר מל ורוני ריינגולד

המחקר בדק את המניעים הפנימיים והחיצוניים בבחירת מקצוע ההוראה של אוכלוסיות הלומדות בשנה א' בשלושה מסלולי הכשרה להוראה ובשלוש מכללות לחינוך (שתיים ממלכיות ואחת ממ"ד). שלושת מסלולי ההכשרה הם: B.Ed., הסבת אקדמאים להוראה ו-M. Teach. המחקר בדק גם את תפיסות הנבדקים לגבי שאיפותיהם המקצועיות ואת טווח ציפיותיהם לגבי ראיית מקצוע ההוראה כקריירה לחיים.

במחקר השתתפו 434 סטודנטים (335 נשים ו-99 גברים). המחקר נערך בשיטות משולבות בהתאם לגישת המערך הבו-זמני (convergent parallel), אשר במסגרתו נעשה שימוש בנתונים כמותניים ואיכותניים. בעזרת המתודה האיכותנית נבחנו נימוקי הנבדקים לגבי מניעי הבחירה בהוראה על פי המסלולים, המגדר והזרם וכן טווח הציפיות בראיית ההוראה כקריירה לחיים.

נמצא כי בקרב כל אוכלוסיית המחקר ציוני המניעים הפנימיים בבחירה להוראה היו גבוהים מציוני המניעים החיצוניים. עם זאת, קיימת שונות מובהקת במניעים של התלמידים משלושת המסלולים: המניעים הפנימיים של תלמידי B. Ed. היו הגבוהים ביותר. כמו כן, נמצא כי ציוני המניעים הפנימיים של תלמידי המגזר הממלכתי היו גבוהים מציוני המניעים הפנימיים במגזר הממ"ד. מבחינת המגדר, במכללה הממ"ד ובמסלולי הסבת אקדמאים להוראה ו-M. Teach. נמצא כי ציון המניעים הפנימיים של הנשים היה גבוה יותר. בעניין השאיפות המקצועיות, קרוב ל-50% מהנבדקים רואים את עצמם בתפקיד מורה בכיתה, מעל 25% שואפים להגיע לתפקידי ריכוז וניהול בחינוך וכ-25% רואים בהכשרה להוראה מקצוע שיאפשר להם לפתח קריירה בתחומים אחרים.

המחקר האיכותני העלה כי קיימים שלושה מניעים פנימיים ושלושה מניעים חיצוניים מרכזיים. המניעים הפנימיים: אהבה למקצוע וסיפוק אישי; הטבעת חותם ורצון להשפיע; רצון לשנות את המערכת בגלל חוויות שליליות וחיוביות מניסיון אישי. המניעים החיצוניים: לחץ חברתי; בעיקר מצד בעלי סמכות מן המשפחה; תעסוקה נוחה ומאפשרת; תחושת ביטחון תעסוקתי. הייתה בולטות גבוהה ביותר של המניעים הפנימיים (357 תגובות) והמניע שקיבל את התגובות הרבות ביותר הוא "הטבעת חותם ורצון להשפיע". למניעים החיצוניים היו 84 תגובות, כשהמניע "תחושת ביטחון תעסוקתי" קיבל את הייצוג הגבוה ביותר בשלושת המסלולים.

לתוצאות המחקר תרומה בנוגע להבנת מניעי הבחירה בהוראה וזיקתם לתחושת המיטביות בעבודה. לתחושת המיטביות יש השלכות על התמדה בעבודה או על שחיקה ופרישה מוקדמת.

תרומת התנועות של התמונות בהוראת הנושא 'מערכת השמש' לילדי הגן

ג'אנט טלמון ואורלי מלכא חטב

ילדים בגיל הרך מוטיבציה גבוהה ללמוד נושאים מדעיים הפוחתת עם התבגרותם. כיצד אפשר

למנוע זאת? האם הפתרון טמון בשילוב טכנולוגיות מידע ותקשורת (ICT - information communication technologies) בהוראה? אלו נמצאו כתורמות להגברת המוטיבציה ללמוד נושאים מדעיים ולהבנה, בעיקר של מושגים מופשטים, בקרב ילדים צעירים.

המחקר המדווח בחן את השפעה של שילוב תמונות ניידות בהוראה על המוטיבציה ללמוד על מערכת השמש, על הבנת הנושא ועל היכולת ליישם את הידע שנרכש, לעומת השפעה של שילוב אותן תמונות ניידות. המחקר התבצע בילדים בני 5-6 בשני גני חובה בבאר שבע. גן אחד שימש כגן ניסוי, ובו הנושא נלמד בשילוב תמונות ניידות, וגן שני שימש כגן ביקורת, ובו הנושא נלמד בשילוב תמונות ניידות. כל קבוצת גן מנתה 35 ילדים. המחקר התמקד במערכת השמש כנושא מופשט שניתן להמחישו באמצעים דיגיטליים. מן הממצאים עלה כי לשילוב תמונות ניידות לעומת תמונות ניידות הייתה תרומה מזערית בשיפור המוטיבציה.

עם זאת, ביחס לרכישת והבנת הידע הנלמד - ילדים בגן הניסוי שיפרו באופן משמעותי את הידע שלהם בנושא מערכת השמש ביחס לילדים בגן הביקורת (90% לעומת 62%, בהתאמה). עוד נמצא כי הילדים שלמדו את נושא מערכת השמש בשילוב תמונות ניידות הבינו את הנושא טוב יותר בהשוואה לילדים שלמדו את הנושא בשילוב אותן תמונות בצורתן הניידות, כך ש-80% מהילדים בגן הניסוי בנו דגם נכון של מערכת השמש בהשוואה ל-54% בלבד מהילדים בגן הביקורת. נראה כי התמונות הניידות אפשרו הפנמה מיטבית של המציאות התלת-ממדית.

למחקר תיתכנה השלכות על ההוראה בגיל הרך בתנאי שנדאג להכשרה מתאימה של הגננות ולפיתוחם של יישומי מחשב מתאימים.

פיתוח אישי ומקצועי של מורים

שי מאמו וחיים שקד

סנג'י קבע כי ארגון לומד הוא "מקום שבו אנשים מגלים ללא הרף כיצד הם יכולים ליצור את המציאות שלהם וכיצד יש בידם לשנותה" (Senge, 2006, p. 20). בארגון לומד חברי הארגון משפרים בהתמדה את יכולותיהם כדי ליצור את התוצאות הרצויות. הארגון הלומד מטפח דפוס חשיבה חדשים המרחיבים את הדעת, כך שאנשיו לומדים כל העת כיצד ללמוד ביחד. כשמדובר על בתי ספר, ברבר ומורשד (Barber & Mourshed, 2007) ציינו בדו"ח על הגורמים להצלחתן של מערכות החינוך הטובות בעולם (דו"ח מקנזי) כי ביצוע חינוך מעולה תובע ממורים לפתח מערך משוכלל ביותר של מיומנויות. לפיכך, הדרך היעילה ביותר להגיע לשיפור רציף ומשמעותי בתוצאות התלמידים תלויה בשיפור רציף ומשמעותי בהוראה ובהכשרת המורים.

על בסיס מסגרת רעיונית זו, מחקר איכותני זה בחן כיצד תהליך שינוי פדגוגי בית ספרי משפיע על ההתפתחות הפרופסיונאלית המתמשכת של צוות המורים. הקשר המחקר הינו ניסוי המתקיים זו השנה הרביעית בבית ספר מטעם אגף מו"פ ניסויים ויזמות במשרד החינוך. במסגרת המחקר רואיינו 12 מורים (9 נשים, 3 גברים), השותפים לתהליך הניסוי בבית הספר (חלקם לא מראשיתו). הראיונות התקיימו בסיוע סטודנטיות בשנים א' ו-ב מתוכנית רג"ב (ראש גדול בהוראה) מטעם משרד החינוך הפועלת בכל המכללות בארץ וכן במכללת 'חמדת הדרום'. הראיונות היו מובנים למחצה, והניתוח כלל ארבעה שלבים: מיון, קידוד, קטגוריזציה ובניית תיאוריה. ניתוח הנתונים העלה כי התהליך הפדגוגי הבית ספרי תרם להתפתחותם של המורים בשלוש דרכים עיקריות. ראשית, השינוי חייב את המורים לעבור תהליך של למידה. המורים לא יכלו להמשיך ולעשות את הדברים שהכירו וידעו, אלא נדרשו להתחדש בעבודתם הפדגוגית. שנית, המורים נדרשו לאמץ דרכי עבודה מקצועיות יותר, כאשר הם מבינים לעומק את עבודתם. ושלישית, השינוי הפך את צוות מורי בית הספר לקהילה מקצועית לומדת, אשר דנה במשותף בפיתוח ההוראה והלמידה בבית הספר. חשוב לציין כי יחסם של חלק מהמורים לתהליך השינוי הפדגוגי שהתרחש בבית הספר החל בהתנגדות ורק בהמשך התנגדות זו השתנתה בהדרגה להבנה והזדהות. לפיכך, התפתחותם המקצועית התרחשה פחות בראשיתו של תהליך והרבה יותר בהמשכו.

מצו א-לוהי לצוואה אנושית - תמורה במהלך פרשנות ה'רמז' של רמב"ן למעשי האבות

מרים סקלרץ

לצד פירושי רמב"ן על דרך הפשט, הדרש והסוד ניכרת דרך פרשנות נוספת שלגביה רמב"ן נוקט בלשון 'רמז'. דרך פרשנות זו, שלפיה דברי המקרא נתפסים כטומנים בחובם רמזים על עתידות עם ישראל, משמשת את רמב"ן גם בפרשנות המצוות ונאומוי תוכחה, אך עיקרה בסיפורי האבות בספר בראשית. לימים זכו פירושים אלו לכינוי "מעשה אבות סימן לבנים".

בספרות המחקר נידונה זיקתה של פרשנות זו לספרות המדרש מחד גיסא ולפרשנות הטיפולוגית הנוצרית מאידך גיסא. כמו כן, פרשנות זו נבחנה בהקשריה הקבליים והוצגה בהיבטיה החינוכיים. בהרצאה זו אני מבקשת להצביע על פן נוסף בפרשנות זו שטרם עמדו עליו בצורה שיטתית: נראה שקיימת התפתחות במהלך פרשנותו זו של רמב"ן לסיפורי האבות. בעוד האבות הראשונים מתוארים כבלתי מודעים לתוצאות מעשיהם בעת התרחשותם, דמויות מאוחרות יותר מצטיירות כפועלות גם מתוך מודעות ברורה לכוח מעשיהן, ובהתאם לכך הן מכוונות את דרכן במטרה להשפיע על עתיד זרען באופן מודע. נראה שתמורה זו עולה הן מתוכני פירוש רמב"ן והן ממינוחי הלשוניים, והסבר לתופעה זו יוצע על פי שיטתו הכללית של רמב"ן בפירושו לתורה ובחיבוריו הנוספים.

דפוסי פנייה לעזרה של מתבגרים בחינוך המיוחד ומתבגרים נורמטיביים למקורות סיוע פורמליים ובלתי פורמליים

זאב קאים ושלמה רומי

המחקר התמקד בבדיקת ההבדלים בין מתבגרים הלומדים בכיתות חינוך מיוחד למתבגרים נורמטיביים הלומדים במערכת החינוך הרגילה בנוגע לנכונות לפנות לעזרה למקורות סיוע פורמליים ובלתי פורמליים ביחס לבעיות בשלושה תחומים: הלימודי, החברתי והאישי. במחקר השתתפו 144 מתבגרים שלמדו בכיתות רגילות ו-139 מתבגרים שלמדו בכיתות מיוחדות לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים בתחומי חריגות שונים בבתי-ספר רגילים. המתבגרים מילאו שאלון שעסק במאפייניהם האישיים ובמידת נכונותם לפנות לעזרה אל שני מקורות בלתי פורמליים - הורים וחברים, ושני מקורות פורמליים - מורה ויועצת חינוכית.

במחקר נמצאו הבדלים בין מתבגרים בחינוך המיוחד לבין מתבגרים נורמטיביים בנוגע לפנייה לחברים ולמורה. מתבגרים בחינוך המיוחד נוטים לפנות פחות לחברים ויותר למורה לעומת מתבגרים נורמטיביים. בנוסף, נמצאה דיפרנציאציה בשתי הקבוצות לגבי העדפת מקורות הסיוע לפתרון הבעיה: שיעורי הנכונות של המתבגרים לפנות לעזרה בתחום הלימודי גבוהים מאשר בתחום החברתי והאישי. בתחום הלימודי - דירוג העדפת הפנייה לעזרה היה: (1) הורים ומורה; (2) חברים; (3) יועצת, בעוד בשני התחומים האחרים (חברתי ואישי) המורה דורג רק במקום השלישי. בנוסף, נמצאו הבדלים מגדריים בפנייה למורה ולחברים.

בדיון נבחנות השלכות ממצאי המחקר על העדפות המתבגרים בבחירת מקורות הסיוע ועל תפקידים של מקורות אלו באופן הסיוע למתבגרים.

מסורות הכתיבה של שירת האזינו בכתבי יד איטלקיים מקראיים מימי הביניים

אורלי קולודני

המבנה של שירת "האזינו" העסיק את חכמי ההלכה והמסורה יותר מאשר כל מבנה של שירה אחרת במקרא. הברורים נבעו מתוך מניעים הלכתיים, שמטרתם הייתה להורות לסופרים המעתיקים את דרך הכתיבה של השירה. צורת השירה לא נקבעה בתלמוד, כי אם מאוחר יותר, בערך במאה ה-8. היא נזכרת לראשונה במסכת סופרים ובה נמסר על מסורת הכתיבה בשני טורים מקבילים בצורת אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה, ובשבעים שיטין (שורות).

כמאתיים שנה מאוחר אנו מוצאים את החלוקה ביתר פירוט וכהלכה פסוקה אצל הרמב"ם, אשר מוסיף ומוסר לנו את כל המילים העומדות בראש כל מחצית שיטה. מניין השיטין של השירה מראה, כי היא אינה כתובה בשבעים שורות כנמסר במסכת סופרים, אלא בשישים ושבע שורות (שלוש השורות 10, 16, 38 כתובות ארוכות). אם כי, קיימת מחלוקת בשיטת הרמב"ם, בין 70 שורות לבין 67 שורות. שכן לפנינו בדפוסים הרמב"ם קובע את צורת השירה (הלכות ס"ת, קרוב לסוף פ"ח) בשבעים שורות.

במהלך המסירה נתגבשו גיווני מבנים שונים לגבי אחדים מן הפרטים. עיון בעשרות רבות של כתבי-יד מימי הביניים מצביע על קיומן של שלוש דרכי כתיבה שונות בהתאם לאזורי המסירה של הטקסט המקראי במרכזים חשובים של היהדות בימי הביניים.

בהרצאה זו אתמקד בצורת כתיבתה של שירת האזינו במרחב האיטלקי בשל מגוון טיפוסי הכתיבה המעניינים המצויים בו. הממצאים מבוססים על בדיקה רחבה של עדויות הכוללת כמעט את כל כתבי היד האיטלקיים מימי הביניים (סה"כ 150 כתבי יד), שתקופת כתיבתם משתרעת על פני למעלה משלוש מאות שנה - בין המאות ה-13 עד ה-15. ההיקף הרחב של החומר מסייע לגלות טיפוסי כתיבה נוספים שהיו נהוגים באיטליה, ואף להגדיר במדויק את היקפו של כל טיפוס וטיפוס.

מי מפחד מלמידה שיתופית? על יתרונותיה במעבדת המדעים הבית ספרית

אילה רביב ואסתר אפללו

למרות הפוטנציאל הגלום בלמידה שיתופית, כמעט לא נחקרו מאפייניה של למידה כזו בשיעורי

מעבדה בבית הספר. ייחודו של מחקר זה הינו בהשוואה האמפירית שהוא עורך בין דוחו"ת מעבדה קבוצתיים לעומת דוחו"ת יחידניים במעבדת המדעים בבית הספר. במחקר השתתפו 67 תלמידות כיתה ז', שכל אחת מהן ביצעה ארבעה ניסויי מעבדה לשם למידת הנושא "נפח ומיומנויות למדידתו". התלמידות ביצעו חלק מן הניסויים באופן יחידני וחלקם כחברות בקבוצה, ובהתאם לכך כתבו את הדו"ח המסכם. 133 דו"חות ניסוי הוערכו לקביעת נכונות המידע ומתן ציון לפי מחוון אחיד. מתוכם 108 דו"חות עברו גם ניתוח טקסטואלי לבדיקת מאפיינים נוספים כגון אופן ארגון המידע וצורת הגשתו וכן היכולת לתת יותר מפתרון אחד לבעיות חישוביות שהוצגו לתלמידות.

הממצאים מצביעים על עדיפות של הדו"חות הקבוצתיים על פני אלה היחידניים. ממוצע הציונים של הדו"חות הקבוצתיים היה גבוה יותר באופן מובהק סטטיסטית, ארגון הנתונים והמידע היה טוב יותר, וכן הם הכילו טקסטים מפורטים ועשירים יותר עם דרכים רבות יותר לפתרון בעיות הקשורות בנושא הנלמד. עמדות התלמידות שנבדקו באמצעות שאלון סגור הראו באופן מובהק סטטיסטית שהן העדיפו את העבודה השיתופית על פני העבודה היחידנית במעבדה.

ממצאים אלה מלמדים שרצוי לעודד את המורים למדעים לשלב עבודה שיתופית בהוראת המדעים במעבדת בית הספר. הדבר יאפשר לשפר את איכות הלמידה ואת שביעות רצון התלמידים ממנה, וזאת תוך שימוש במספר קטן יותר של מערכות ניסוי. כמו כן, הלמידה השיתופית תאפשר ביצוע של ניסויי מעבדה רבים יותר על ידי מספר גדול יותר של תלמידים. ממצאי המחקר מעוררים גם שאלות לגבי דרכי ההערכה של תלמידים הנבחנים במעבדה. בניגוד למקובל במכוני מחקר ובאקדמיה, שבהם נהוג לדווח על תגליות ופיתוחים באופן קבוצתי ורוב המחקרים וסיכומי המחקר נערכים בשיתוף מספר חוקרים, ההערכה במעבדות בתי הספר הינה יחידנית ברובה המכריע. לאור ממצאי המחקר, יש לשקול עבודה ודיווח קבוצתיים גם לצורך הערכת כישורי התלמידים בביצוע עבודת המעבדה.

מנהלי בתי ספר כסוכני תיווך בעת רפורמה

חיים שקד

ניתן לראות את מנהל בית-הספר כסוכן תיווך (mediating agent), העומד בין העולם החוץ בית ספרי לעולם הפנים-בית-ספרי. העולם החוץ בית ספרי כולל את הרשויות הממונות על בית הספר, את ההורים, את הקהילה ועוד. העולם הפנים בית ספרי כולל בעיקר את התלמידים ואת המורים. המנהל כסוכן תיווך מגשר בין הדרישות והצרכים של שני העולמות הללו, כשהוא ממוקם על ציר הגישור והחציצה (bridging and buffering).

על בסיס מסגרת רעיונית זו, מחקר איכותני זה בחן כיצד מנהלי בתי ספר מתווכים בין דרישותיה של רפורמה לאומית לבין העמדות והצרכים של צוות המורים. הקשר המחקר היה רפורמת 'אופק חדש'. במסגרת המחקר רואיינו 59 מנהלים (38 נשים ו-21 גברים), שיישמו את רפורמת אופק חדש בבתי-ספר יסודיים ($n = 32$) וחטיבות-ביניים ($n = 27$). הראינות היו מובנים למחצה, והניתוח כלל ארבעה שלבים: מיון, קידוד, קטגוריזציה ובניית תיאוריה.

ניתוח הנתונים העלה שהמנהלים פעלו בשתי דרכים משלימות: קירבו את הרפורמה אל המורים מחד גיסא, וקירבו את המורים אל הרפורמה מאידך גיסא. מצד אחד המנהלים הציגו את הרפורמה בצורה שתתקבל על לב המורים והפעילו אסטרטגיות של שכנוע על מנת לרתום את המורים ליישומה. מצד שני, המנהלים יישמו את הרפורמה באופן שיעורר כמה שפחות התנגדויות, לעיתים במחיר של יישום לא מלא של הרפורמה.

הממצאים מלמדים כי הלכה למעשה המנהלים הפכו להיות מעצבי מדיניות מקומיים (local policy makers), אשר הותירו בפועל את חותמם על הרפורמה בעת שיישמו אותה בהקשר הבית ספרי. לצד המחויבות שלהם למימוש הרפורמה, אם בשל הזדהותם עם מטרותיה ואם בשל כפיפותם ההיררכית לדרגים גבוהים יותר במערכת, המנהלים גם שינו את הרפורמה על מנת שתתקבל בקלות רבה יותר על ידי המורים.

מחקר זה התמקד בפרקטיקה של המנהלים. מחקר המשך יוכל לבחון מהי התפיסה שהובילה את המנהלים לפעול כמעצבי מדיניות מקומיים, וכמו כן יוכל לבחון את השונות בין המנהלים השונים בעניין זה בהתאם למגוון מאפיינים אישיים ובית ספריים. המחקר מציג השלכות מעשיות למעצבי מדיניות ולמנהלי בתי ספר.

